

«El nacionalisme espanyol no sols s'ha mantingut indemne, sinó que s'ha radicalitzat»

Entrevista a Rafael-Lluís Ninyoles

Toni Mollà

La dècada dels seixanta del segle passat fou, sense cap mena de dubte, la més innovadora, intel·lectualment parlant, al País Valencià. I no solament pel fenomen Joan Fuster, que també. Sinó, alhora, per l'emergència d'un grup de joves intel·lectuals que van revolucionar les mentalitats vigents tant pel que fa a l'estricta reflexió intel·lectual com al compromís social. D'una banda, hi havia, en efecte, l'avançada solitària i assagística, apassionada i engrescadora del *maitre à penser* de Sueca: l'origen de la crida intel·lectual i cívica més rellevant de la nostra història. Però, de l'altra, l'anomenat «grup dels Jesuïtes»,¹ joves professionals de diferents disciplines que incorporen noves perspectives a la investigació social en un context de transformacions socials accelerades.

Rafael-Lluís Ninyoles (València, 1943) fou un dels més avantatjats capdavanters d'aquella «minoría activa». Professor de Sociologia a les universitats de València i d'Alacant durant dècades, funcionari de carrera a l'administració valenciana, Ninyoles ha desplegat, en paral·lel a les ocupacions laborals, una vigorosa obra en el camp de la sociologia, ara de referència inexcusable. D'afegit, ha dirigit una remarcable quantitat d'estudis i de recerces com a president de l'Institut Valencià d'Investigació Social, entre els quals hem d'esmentar els informes sociològics sobre la ciutat de València (1985 i 1993) i «L'impacte social de les inundacions de la Ribera» (1982). També ha estat el coordinador de treballs col·lectius com ara *Estructura social al País Valencià*² i *La societat valenciana: estructura social i institucional*.³ Vist en perspectiva, el seu currículum científicosocial ens permet de reconstruir bona part de la història de la investigació social al País Valencià. Al capdavall, el procés històric i el coneixement social tenen una profunda interrelació que, entre nosaltres, els valencians, l'obra de Ninyoles simbolitza potser més que cap altra.⁴

L'any sant de 1968, amb només vint-i-cinc anys, vostè publica L'opinió pública. Teories i ideologies,⁵ el primer treball sobre el tema a l'estat...

No cal discutir, d'entrada, que els llibres es troben a les biblioteques... Es tracta d'una veritat axiomàtica. D'altra banda, la «comunitat científica», ja sap on ha de guardar les seues coses. Això dispensa que un autor haja de dir «de què va» tal o tal llibre seu, més si es tracta de llibres de fa molt. *L'opinió pública* té ara 46 anys. El que pot resultar sorprenent és que no se n'hagués publicat fins el 1968 cap altre sobre el tema. Ignore si no se'n deu haver frustrat més d'un, perquè això és el que en part va ocórrer en el meu cas. Tinguem en compte que l'anàlisi de l'opinió pública i dels mitjans de comunicació, d'una banda, i l'anàlisi de les ideologies, de l'altra, com a part de la sociologia del coneixement, havien caracteritzat dues tendències predominants a l'exterior: a la sociologia americana i a l'europea, respectivament. El context polític espanyol no facilitava cap d'aquestes dues perspectives. El títol del llibre apuntava aquesta doble direcció. El règim de la dictadura havia demostrat amb contundència la predilecció negativa envers la Sociologia i especialment la Sociologia Política. L'ensenyament d'aquesta disciplina a les universitats fou prohibit el 1955, cosa que la va convertir en una activitat delictiva i acadèmicament subreptícia, que fins als anys 60 buscava poder sobreviure, ni que fóra molt precàriament, al socaire de les velles càtedres de Dret Polític. A la dècada següent, la llei de guerra que va instaurar la censura es transmutava, per virtut de la Llei de premsa i impremta, en el sistema de «consulta prèvia». Vertadera descoberta terminològica de Manuel Fraga, que eixamplava el ja estès exercici de l'autocensura pública. En aquest ambient, la recerca en assumptes d'aquesta mena, el «lloc» que havia d'ocupar l'opinió pública en el procés democràtic, hauria d'assumir prou condicionaments, als quals se sumava la dificultat d'accedir a bibliografia estrangera i posar-se al corrent d'allò que es feia en altres llocs.

El resultat del meu treball va ser un breu volum de 84 pàgines, del qual vaig haver d'eliminar bona part de l'original referit als principis i característiques de la propaganda política als sistemes democràtics liberals, el nazisme, el feixisme i del comunisme soviètic o la sociologia prefeixista del grup dels dits maquiavelians. L'original complet va passar a Edicions 62. En l'amable entrevista que vaig mantenir a Barcelona, Josep Maria Castellet em donà notícia que la línia «ideològica» del meu treball no acabava de convèncer «alguna» de les persones que l'havien llegit. Jo no diria que aquesta persona no fóra la mateixa amb qui m'havia entrevistat. El text final va ser, doncs, una mena de versió «corregida i disminuïda» d'aquell original i aparegué publicat a l'editorial Rafael Dalmau el 1968. Hi havien publicat un parell de sociòlegs, Emili Boix, sobre l'objecte de la sociologia i el jove Salvador Giner amb *La societat de masses*. També hi havia *Catalunya i el modern concepte de regió econòmica*, de Ramon Trias Fargas, que fou el meu professor d'Economia i Hisenda Pública a la Facultat de Dret (a la Universitat de València). Alfons Cucó s'estrenava amb *Aspectes de la política valenciana del segle XIX*, primícia del seu fonamental estudi sobre *El valencianisme polític* del 1971. Podria dir-se que, al seu moment, el meu llibre va omplir un buit a l'àmbit universitari i circulà entre alumnes i alguns lectors aliens a la comunitat acadèmica. Va tenir una

segona edició el 1978. Entre els molts comentaris i referències que va rebre'n la publicació, jo destacaria, definitivament, l'atenció que suscità en Joan Fuster, que m'adreçà una carta on incloïa un article publicat a *La Vanguardia* —firmat per no recorde qui— i encapçalat amb la foto de Fuster. El seu comentari, genial: «Envia'ls la teua foto!».

El mateix «any sant de 1968» vaig emprendre la meua col·laboració sobre temes diversos a la tercera pàgina del diari *Madrid*, col·laboració que es va haver de suspendre al novembre del 1971, perquè tot just l'endemà del que seria el meu darrer article, Rafael Calvo Serer treia el seu famós article «Retirarse a tiempo». El consell de Calvo Serer va acabar, com bé se sap, amb el tancament fulminant del periòdic i la voladura de tot l'edifici. *Cuadernos para el Diálogo* em va publicar un llarg article, «Consideraciones actuales sobre la opinión pública». I com vostè comprendrà, vistes les coses, aquestes «consideracions» meues no podien ser declaradament «actuals». Però ho dic, ni que siga de passada, perquè hem de recordar que llavors tant el diari *Madrid* com *Cuadernos*, assajaven la via d'un canvi polític «des de dins» del sistema, canvi animat per alguns membres de l'Opus i els democratacristians de Ruiz Giménez, exministre de Franco. La jugada no cauria, certament, en el buit sinó que sembla haver-se reproduït fins a la situació d'ara, sentenciada la fi de la «transició democràtica». Abans que fos aprovada la Constitució espanyola del 78 vaig entendre que, per a mi, «l'especial ductilitat del franquisme consistiria a passar aviat a la Història per a continuar present “després”» (*Madre España*, 1979).

L'any següent, el 1969, publicava Conflicte lingüístic valencià,⁶ el seu primer llibre sobre el comportament dels grups lingüístics...

No és impossible que encara suscite algun interès diguem-ne «històric», en la mesura que representà una etapa definida en l'enfocament de moltes qüestions que s'hi tracten des d'una perspectiva netament vinculada a la sociologia i la psicologia social. El fet que els problemes plantejats s'aguditzaren arran de la transició política fins arribar als nivells de virulència i crispació de les situacions recents, no resta importància als avanços que s'han aconseguit en altres aspectes. Llavors, l'existència d'un conflicte hi era generalment desapercebuda, no entesa o frontalment refusada. Amb tot, vaig començar per escriure a la introducció del llibre que: «l'ús de dues llengües al País Valencià delata ben clarament un conflicte que només pot ésser enunciat i resolt acarant els problemes socials, econòmics i polítics implicats en la seua estructura [...] Seria, tanmateix, erroni de creure que el grau de consciència que hem arribat a tenir del nostre conflicte lingüístic, la claredat i l'evidència que hem aconseguit de formular-lo i afrontar-lo col·lectivament, en són —o han d'ésser— l'índex probable de la importància i força real. Perquè és precisament en el fet de no haver estat aquest problema generalment reconegut ni molt menys acarant amb decisió i eficàcia que cal veure un seriós advertiment que alguna cosa marxa malament dins la nostra societat, i que hem de procedir a una revisió important dels seus mecanismes. El conflicte —acabem de dir-ho— emergeix de l'estructura mateixa de la nostra societat i no pot així ésser correctament definit si ignorem les contradiccions i antagonismes implícits en aquesta

estructura». Per concloure, finalment, que «l'agudització del conflicte lingüístic és, així —i per contradictori que sembla— un índex probable de l'avanç democràtic: aquest l'impulsa i condiona». Es tractava d'un plantejament del «conflicte lingüístic» com a expressió d'un fenomen social. El conflicte lingüístic no és un conflicte «lingüístic» ni allò que sol entendre per «conflicte» el funcionalisme-estructuralisme, les grans teories de Talcott Parsons o a l'estil de David Easton. Perquè aquest conflicte lingüístic implica una relació d'elements que poden caracteritzar-se per una oposició de tipus objectiu («latent») o subjectiu («manifest»), conscient o merament deduïda, volguda o imposada per les circumstàncies, a algunes formes de malestar i d'oposició d'interessos, a diferents tipus d'acció social, violenta o no, o a formes manifestes d'acció contrària i violenta. D'ací, la necessitat de l'anàlisi de l'estructura i el canvi de relacions de domini, la naturalesa objectiva del conflicte, el caràcter causal, la seua especificitat històrica concreta, i una perspectiva oberta a les transformacions socials que durien al canvi del sistema.

Una part de *Conflicte lingüístic valencià* va ser redactada el 1967 i passà a impremta el 1968. Es publicava finalment el 1969. Es tracta d'una versió molt augmentada del treball que, sota el mateix títol, va obtenir el Premi d'Assaig de Cassà de la Selva (maig 1968) i va guanyar, mesos després, el Premi d'Assaig de la Fundació Huguet de la Nit de Santa Llúcia (desembre 1968). Però aquest «conflicte lingüístic», projectat per iniciativa de l'editor Eliseu Climent, es va enviar a la «consulta prèvia». I com era de témer, la «consulta prèvia» va retornar l'original mecanografiat, amb una nota a mà, on s'hi insinuava: «No es recomendable su publicación». L'amic editor va assumir, amb habitual intrepidesa, un risc important: no fer-ne cas. Malgrat tot, i sorprenentment, en la primera edició del 1969 figurava que havia estat editat a Barcelona per Edicions 62. Va retornar, per l'octubre del 78, i va circular en diverses col·leccions, fins arribar a la 7a edició, segons la meua notícia.

Ben mirat, amb Conflicte lingüístic valencià, i poc després amb Idioma i prejudici,⁷ vostè trenca una tradició diguem-ne valorativa sobre el tema dels usos lingüístics i incorpora una bibliografia aliena a aquest camp com ara les teories de Wright Mills, els treballs de Dahrendorf o la sociologia del coneixement de Mannheim...

Conflicte lingüístic valencià i *Idioma i prejudici*, publicat dos anys després, són llibres complementaris. Hi he mantingut una línia de continuïtat amb un mateix tema vist des d'angles que diferencien cadascun del treballs. En el cas d'*Idioma i prejudici*, la bibliografia va tenir en compte ben especialment els estudis que s'havien dut a terme en diferents camps d'investigació entorn dels prejudicis socials: Peter Heintz, Bruno Bettelheim, Morris Janowitz, Kurt Lewin, Gordon W. Allport, etc. Des del procés de desclassament i «d'identificació amb el poderós», posem per cas, a la conducta dels presoners als camps de concentració nazis. O en les relacions de gènere, condició social, grups d'edat, nacionalitat, d'estrat rural o urbà de les poblacions, etc. Amb els conseqüents «expedients de reversió d'estatus» (compensacions de la desigualtat per mitjà de la sublimació de la inferioritat) o les «estructures d'alleujament de tensions» (vàlvules socials de seguretat davant el perill

d'una explosió del sistema), entre altres. Pel que fa als autors que vostè assenyala, podria dir que, de fa molts anys, Charles W. Mills, Ralf Dahrendorf o Karl Mannheim han figurat en un lloc preeminent en una llista personal d'indispensables. La importància del pensament d'*Ideologia i utopia* de Mannheim no és, naturalment, per a mi, la de facilitar una aplicació «en cru», per exemple, a l'estudi de les ideologies «lingüístiques», obviant els plantejaments posteriors de Robert Merton, W. Stark, etc., o els mateixos *Assaigs de Sociologia de la Cultura* d'aquest l'autor. *Les classes socials i el seu conflicte a la societat industrial* de Ralf Dahrendorf reclamen la lectura atenta de *Societat i llibertat*, amb el seu paradigma «dicotomia i jerarquia». I, naturalment, *La imaginació sociològica* i *L'elit del poder*, de Mills, remetent a la construcció de la «nova sociologia», la «nova esquerra» o la «sociologia crítica» als EUA. Alguns d'aquests llibres ja eren accessibles a la primeria dels seixanta, si no en traducció castellana, per a aquells amb suficient competència en anglès. Es tractava d'anar directament a la biblioteca del Seminari de Sociologia i trobar *Resolving Social Conflicts* de Kurt Lewin, per comprovar que el pare de la psicologia de camp no era un filòleg que descobria el «concepte sociolingüístic (!) d'autoodi».

Conflicte lingüístic i Idioma i prejudici van comptar amb el suport del professor Francisco Murillo, un cop traslladat de València a la seua nova càtedra a la Universitat Autònoma de Madrid, el qual em va proporcionar bons comentaris i me'n recomanà la revisió i refosa de cara a la publicació d'una obra més sistemàtica i acurada, en allò possible. L'obra en qüestió va aparèixer, en castellà, el 1972 dins la sèrie «Sociología» de l'editorial Tecnos, dirigida per aquest professor sota el títol que ell mateix em suggeria: *Idioma y poder social*. En allò fonamental, el tipus d'enfocament plantejat en aquesta obra em sembla avui tan necessari per a l'anàlisi de molts aspectes de la situació social i política com ho fou al moment de decidir escriure-la. Però és una idea que no intente defensar, perquè és molt discutible. És un llibre orientat substancialment a una anàlisi del poder, dels mecanismes de desigualtat i de la ideologia, en una de les seues dimensions sociològicament més rellevants: la de les relacions entre grups «lingüístics». Per això, hi recomanava al lector que no hauria de deixar-se confondre per les meues incursions al camp de la lingüística o per la utilització de conceptes d'una «sociolingüística» pura (en aquells temps, *au ventre de la mère*) perquè idees i conceptes tals foren conscientment manejats (o «desviats») en funció d'un context teòric i d'una metodologia distints, quan no oposats, a aquells d'origen funcionalista: Ferguson, Fishman, Gumperz, Lambert, Hymes, etc., que, en bona part, vaig donar a conèixer. L'anàlisi de la dominació, del conflicte social i de la ideologia en la seua especificitat històrica, enfront d'un suposat model «universal» d'equilibri i autoregulació del sistema, constitueix el nucli central d'aquest enfocament. Pot no ser, naturalment, l'únic enfocament, però és el que es proposava aquest llibre.

Perdone, si li sembla, fem un pas enrere. En aquell context, certs professors catalans, com ara Miquel Tarradell, Joan Reglà, Miquel Dolç o Jordi Nadal, ensenyaven a la Universitat de València, i emergia la figura de Joan Fuster. Però vostè, segons declara, deu més precisament a professors

com Francisco Murillo, que, segons va dir vostè mateix, «va ensenyar sociologia a la Facultat de Dret de la Universitat de València quan encara la sociologia no estava institucionalitzada»...

En una segona etapa (del final dels 60 a mitjan dels 70), van incorporar-se a la seua llista altres professors de gran vàlua i influència com Emili Giralt, Ernest Lluch o Josep Fontana. Però, al marge de l'estreta relació i les actituds comunes entre el grup d'universitaris dels seixanta de les distintes facultats, si parlem dels inicis a l'àmbit acadèmic, Francisco Murillo Ferrol —cal reconèixer-ho— va ser el màxim responsable de la recepció d'aquesta disciplina a la nostra universitat. Els seus *Estudios de sociología política*, matèria que explicava als seus cursos, es van publicar el 1962. Fuster publicava, aquest mateix any, *Nosaltres els valencians*. Però el panorama acadèmic a la Facultat de Dret era, vist en conjunt, tot un altre. Hi havia, per exemple, campions de l'Escolàstica i del Movimiento, com el rector José Corts Grau, amb els seus *Motivos de la España eterna* o la seua *Historia* (i quina història!) del dret natural. Diego Sevilla Andrés (ben conegut i reconegut per les seues obres), Efrén Borrajo, confés declarat en la fe «nacionalsocialista» aplicada al Dret del Treball o Adolfo Miaja de la Muela, catedràtic i historiador de Dret Internacional que, malgrat el seu ben guanyat prestigi, patia de reaccions al·lèrgiques davant qualsevol contacte amb «lo sociológico». Encara passejava amb capa espanyola. Etcètera.

*Vostè s'allunya del que, llavors, podríem anomenar la tendència dominant d'aquell grup acadèmic que, segons vostè, «va dotar el pensament valencianista d'un component clarament historicista, globalitzador i especulatiu».*⁸

Era segurament una confessió publicada, i preferiria que s'hi guardés el sagrat secret de confessió.

*L'obra de Joan Fuster —juntament a Ferrater Mora i Vicens Vives— ha estat considerada per Salvador Giner com una «part integrant del bagatge sociològic perquè són tractaments rigorosos del país on, de lluny, predomina l'element racional i científic damunt de l'ideològic i el polític».*⁹ Però vostè mateix va declarar que «si alguna cosa defineix [...] les principals obres dels sociòlegs valencians és una cordial discrepància científica amb les hipòtesis centrals formulades per Joan Fuster».¹⁰

Ferrater Mora, Vicens Vives i Fuster —filòsof, historiador i escriptor *freelance*— són figures eminents que van influir evidentment en molts aspectes, però no veig que aqueix «element científic», bé que sí el «racional», haja pogut intervenir en el progrés de la sociologia a casa nostra parlant en sentit estricte (deixant de banda qüestions de teoria empírica, metodologia, tècniques de recerca pròpies de l'ofici o formes d'anàlisi dels fets). Ja s'entén que el qualificatiu «científic», quan s'aplica al coneixement social, sempre reclama un «més o menys», tot és qüestió de grau. Però l'essencial és la forma en què arribem a aconseguir aquest coneixement, el mètode que hi utilitzem, perquè la pregunta «i tu, com ho saps?» tinga una resposta vàlida. Rellegint Vicens Vives, no deixem de sentir una certa incomoditat encara quan en *Notícia de Catalunya* dedica el darrer capítol als «ressorts psicològics

col·lectius» dels catalans «esprement —com Ferrater Mora va dir— la quinta essència de la catalanitat». O quan l'historiador qualifica precisament aquesta obra seua d'«introducció històrico-psicològica» i afirma que «cal penetrar a fons en el cor del nostre ésser col·lectiu», circumstàncies que no fan minvar el valor de la seua *Història econòmica d'Espanya*. Però més significatiu és destacar que Vicens Vives s'adreçés «als historiadors —concretament als historiadors professionals». En el cas de Fuster, hi havia llavors algunes qüestions substantives per resoldre, dèficits d'informacions de primera mà sobre el paper de la burgesia valenciana, les característiques del sistema de classes, sobre agrarisme i expansió industrial, sobre els canvis demogràfics, dades i magnituds respecte al procés d'urbanització, etc. Així, inicia un debat amb dades no gaire fiables o simplement inexistentes i que no pot començar a aclarir-se fins al començament dels setanta. L'arribada d'Ernest Lluch, el curs 1971-72, a la càtedra d'Història del Pensament Econòmic (de la Facultat de Ciències Econòmiques) significà, al meu parer, un tombant decisiu en la investigació de fons de dades primàries i documentals, i en la interpretació de la realitat econòmica del país. *La via valenciana*, publicat el 1976, queda al màxim nivell entre els nostres clàssics i, certament, com escriu Vicent Soler, en una extraordinària 3a edició, «encara ens sorprèn per la seua actualitat». Per això, alguns llibres memorables d'autors com els comentats no poden considerar-se, en la meua opinió, «tractaments rigorosos sobre el país» —com tampoc ho són les obres que els van seguir, obres de molt menys mèrit—, però sí que han contribuït a l'interès en l'estudi del país i a estimular l'atenció i el compromís intel·lectuals envers problemes que podien tenir respostes diferents.

Tornem als seus llibres, senyor Ninyoles: «El meu plantejament —declarava ja fa uns anys— és de caràcter psicosocial, de sociologia del coneixement, de sociologia estricta, i crec que això fou una novetat en aquell moment respecte a llibres més estàndard sobre, diguem-ne, sociolingüística o nacionalisme».

Potser perquè, en realitat, no eren «de sociolingüística» del tot —si partim de la idea que la sociolingüística no ha arribat mai, en la meua opinió, a consolidar-se com a disciplina, sinó com un camp obert d'interessos intel·lectuals. D'altra banda, jo no tractava tampoc en aquell moment d'indagar «el tema de la nació o el nacionalisme». En cap dels llibres de què hem parlat, s'hi trobarà la menor al·lusió a termes com «nació» o «nacionalisme». L'apèndix analític que incloïa l'edició de Tecnos (1972) ho posa en evidència. Li suggeriria que no es prenguéss la molèstia de mirar-s'ho, ja ho he comprovat jo.

Gràcies. Tornem, si li sembla, a la seua producció impresa. Estructura social y política lingüística —publicat, per primera vegada, en castellà, el 1975 i poc després en italià¹¹— va constituir —en temps de canvis a l'estat— la primera recerca que un sociòleg dispensava al tema de la política, la planificació lingüística i les possibles alternatives d'organització estatal de la diversitat lingüística...

L'edició original aparegué, en castellà, el 1975, traduïda a l'italià el 1980, al català el 1989, al gallec, el 1991. I a l'hongarès, reduïda, el 1999. A la primavera del 1976, dues

entrevistes signades per Amadeu Fabregat, i publicades a l'*Avui* i *Destino*, i un editorial de la revista *Presència*, entorn a l'oficialitat del català, van produir una viva polèmica en cercles polítics i de l'entorn intel·lectual. S'acabava de publicar també el meu llibre *Bases per a una política lingüística democràtica a l'estat espanyol* amb una anàlisi de la situació i els arguments a favor d'una alternativa coherent amb la realitat multinacional.

Mire, la posició adoptada pel professor Juan Linz, per al cas espanyol i en el context de països multilingües, havia estat exposada a la taula redona internacional, en la qual vaig participar, celebrada a la Université Laval (Quebec, 1972): «Multilingual Systems: Problems – Solutions». El treball del catedràtic de la Universitat de Yale aparegué publicat el 1975 amb l'expressiu títol *Politics in a multilingual society with a dominant world language: the case of Spain*, un estudi que vaig considerar del major interès per entendre certs aspectes del problema des de la perspectiva sociològica i política, obra d'un gran sociòleg liberal d'inclinació «hispanocèntrica» al tombant que significava el final de la dictadura i la transició. Amb l'extens estudi *Politics in a multilingual society* de Juan Linz i el contrapunt del meu llibre *Cuatro idiomas para un Estado* (aquest segon publicat dos anys després) quedarien fixades les dues perspectives que han marcat el curs del debat intel·lectual i polític sobre la qüestió de la diversitat de llengües a l'estat espanyol durant els darrers quaranta anys. Andrés Barrera, professor de la UAM, va fer una sagaç anàlisi dels treballs —vessants sociològica i política— amb ponderació i subtil ironia, «des de territori monolingüe». Cal acceptar, d'entrada, que el diagnòstic de Linz, en gran part compartit, resultà encertat i les seues previsions complertes: en el cas espanyol, i ateses les seues característiques socials i polítiques, es feia impossible transformar la situació de monolingüisme oficial en un estat quadrilingüe ni tampoc seria possible —ni desitjable— assolir solucions pròximes als models establerts a Bèlgica, Suïssa, o Canadà. La solució final acabaria essent més ajustada a les preferències de Juan Linz: un «bilingüisme asimètric» que salvaguardés la posició dominant del castellà en línia de la continuïtat històrica i l'*statu quo* lingüístic. Una perspectiva que implicava el canvi institucional, en el sentit de reconèixer uns drets lingüístics personals, que havien estat negats durant la dictadura, i possibilitar-ne l'exercici dins els límits territorials de les «regions bilingües». Es tractava, implícitament, de garantir el present i futur d'«una llengua dominant al món». La proposta alternativa per a una solució política democràtica havia d'orientar-se, al meu parer, precisament al contrari: al reconeixement de la igualtat dels drets lingüístics segons el model de països com Suïssa, Bèlgica o Canadà. Davant la perspectiva «hispanocèntrica» liberal, Barrera em col·locava la representació de l'«Espanya perifèrica» —«socialdemòcrata?», s'hi preguntava. Aventurava que el govern de Zapatero, acabat d'estrenar, podia marcar una evolució en aquesta direcció. Ja sabem per on va tirar. Malgrat la divergència entre les dues propostes —Ninyoles *versus* Linz, en diu Barrera— les dues «previsions» de cara al futur eren curiosament coincidents. Jo no amagava els meus temors en dir: «també estic persuadit que, dins la lògica política que ha portat els últims anys cap a fórmules més liberals, i a partir d'aquesta dinàmica, l'eixida natural del monolingüisme imperant i del nacionalisme lingüístic espanyol no serà l'aplicació d'un

model territorial o personal unívoc, sinó més aviat un intent de conciliar l'extensió de certs drets lingüístics individuals als no castellanoparlants i una forta garantia institucional que assegure la prioritat del castellà en les àrees culturalment autònomes». Els meus temors no deixaven de ser fundats.

Seguidament, publica Cuatro idiomas para un Estado,¹² una proposta comparativa de les diferents comunitats lingüístiques de l'estat i del nacionalisme lingüístic espanyol...

Cuatro idiomas para un Estado tanca, potser definitivament, la sèrie de publicacions sobre la situació social de les llengües a l'àmbit de l'estat en relació amb el nacionalisme espanyol, ja a les portes de la nova Constitució, enmig de fortes expectatives de canvi. Previsoriament, el món editorial s'hi anticipava. Així, el grup de *La Vanguardia* va projectar l'edició d'uns quants volums que abordarien algunes de les qüestions centrals a debatre. Aquesta sèrie inclouria *La herencia del franquismo* d'Amando de Miguel, *Cuatro idiomas para un Estado*, i un parell de llibres més; un sobre la sanitat, de Jesús de Miguel, i un altre sobre la condició social de la dona. Quan els treballs anaven en marxa, ens informaren que el comte de Godó abandonava la idea. No sense reclamar el substanciós acompte a càrrec dels drets d'autor, però en aquest aspecte arribava massa tard. I sense majors dificultats, aquests títols van ser publicats el 1977, amb molt bona fortuna, per Cambio 16.

Vist des d'ara, els conceptes introduïts per vostè en aquelles circumstàncies —política lingüística, planificació, normalització, drets lingüístics, territorialitat, personalitat, etc.— continuen operatius o han esdevingut part d'una mena de newspeak feta de llocs comuns, tòpics...?

Des de molt prompte, la sociolingüística catalana va instal·lar-se en discussions sobre «conceptes» o tipologies, amb noves descobertes terminològiques (la «normativització», la «minorització», les classes i tipologies sense fi de «bilingüisme» o què és i què no és una «diglòssia» i no una altra). En la mesura que aquestes discussions, que ompliren quantitat de literatura, no comprometen cap teorització empírica ni una operativització dels conceptes utilitzats, es tracta d'un inútil exercici escolàstic. No sembla tan segur que ens ajuden a avançar gaire en el coneixement de la vida social. Una bona part dels «conceptes sociolingüístics» no són «sociolingüístics» en absolut. Reparem en els préstecs, les apropiacions actives o indègudes de conceptes clàssics de la sociologia i la psicologia social: conflicte social, usos socials, normes d'ús, comunitat, control, ideologies, prejudicis o planificació. Si busquem una anàlisi real de la llengua en la vida social, comprovem una evident desconexió entre els conceptes i les construccions de les quals han sorgit o una flagrant deficiència en el tipus de bibliografia correntment utilitzada. En definitiva, no sabem si ens convindrà acceptar un sistema de convencions terminològiques mentre no se'ns diga alguna cosa més interessant sobre els fets socials enllà de quina és la definició de «fets socials». O del rebregat concepte de «diglòssia», en Ferguson, en la «versió ampliada» de Fishman —ambdós d'obediència funcionalista, o d'uns altres, com Lambert o Gumperz. I no era demanar massa que, a banda de llegir de primera mà Ferguson i companyia, que bona part dels *exposeurs* hagués entès

l'ús, en el meu cas, d'uns altres materials i orígens acadèmics. Cal recordar, en fi, que, en les «ciències inductives», les definicions no haurien de constituir la base de cap argumentació, sinó que han d'assenyalar el curs de la investigació, marcar el camí d'una recerca substantiva. Així, qualsevol desacord hauria de remetre de la discussió de conceptes a discrepàncies sobre els fets, els valors implicats o els problemes que hem de resoldre. Però la manipulació terminològica i classificatòria ha estat durant massa temps un joc lingüístic al marge de la recerca empírica. O ha dut, finalment, a un altre extrem, cap a un empirisme abstracte de crua manipulació estadística. Dues coses, que, al capdavant, no em semblen gaire incompatibles.

Com valora l'evolució del camp d'estudi inaugurat per vostè?

Aquest camp d'estudi té nombrosos precedents. La «inauguració» em sembla que, realment, no va tenir lloc fins que algú, en algun lloc, va pronunciar la paraula *sociolingüística*. I no reclame aquest mèrit.

La sociolingüística a hores d'ara forma part fins i tot del programa de batxillerat...

L'ensenyament de la sociolingüística hauria de requerir una base de coneixements que normalment no pot adquirir l'alumne als programes de batxillerat. Vull dir, un coneixement suficient dels mètodes i tècniques d'investigació que la sociolingüística adopta d'altres disciplines matemàtiques com l'estadística, la demografia, l'economia, o tècniques sociològiques o el maneig d'enquestes, entrevistes qualitatives i anàlisis de continguts, processos de dades, etc. El trànsit del batxillerat «de lletres» cap a les facultats de Filologia i Literatura ha imprès un caràcter prou peculiar a la sociolingüística que anava fent-se.

Continua pensant, amb Kurt Lewin, que no hi ha res més pràctic que una bona teoria?

Una teoria si no és una teoria empírica no és una teoria: només una hipòtesi. Pot ser una hipòtesi genial, on hi juga la intuïció, observacions profundes, *serendipity*, o de pura xamba. I de vegades hi ha algú que l'encerta. Però sempre serà més pràctic anar per la ruta d'una «bona teoria» que perdre's en especulacions improbables.

Em fa l'efecte que llibres com Idioma y poder social i Estructura social y política lingüística o Cuatro idiomas para un Estado han tingut més circulació fora que ací...

Sens dubte, han tingut una difusió molt àmplia fora d'ací. Però, deixant de banda el fet que aquests llibres van ser publicats en castellà, i pogueren arribar a uns públics més amplis, aquesta circumstància va tenir, en part, l'efecte contrari a casa nostra. *Idioma y poder social* o *Cuatro idiomas para un Estado*, amb prou feines entraren dins el cànon bibliogràfic d'alguns cercles de la sociolingüística catalana. I és una circumstància curiosa perquè *Conflicte lingüístic valencià* i *Idioma i prejudici* no patien els mals de «minorització» a casa i foren ben rebuts, a poc de publicar-se, en *Language*, de la Linguistic Society of America. *Idioma y poder social* fou ressenyat a *Language in Society*, de la Universitat de Cambridge, *Cuatro idiomas para un Estado* al *Romanistisches Jahrbuch*...

Aquesta estimació intel·lectual exterior no contrasta amb un cert confinament interior?

No hi ha «confinament interior» si procures tenir les portes obertes a l'exterior i evites els corrents d'aire dins de casa.

Però, vostè ha tingut una trajectòria particular, al marge en bona part dels circuits autòctons i de les plataformes diguem-ne nacionalistes, per entendre'ns...

Evidentment, no sóc un polític. Schumpeter observava que, quan la revolució triomfa, els intel·lectuals abandonen les tertúlies de cafè i passen a ocupar els llocs vacants a la política i l'administració. El canvi democràtic va representar, entre nosaltres, un drenatge cap al terreny polític —nacionalista o no— d'intel·lectuals, mestres i professors universitaris que, en molts casos, en el cas que hagueren continuat dedicant-se *full time* a la seua feina, no hauríem perdut aportacions tant o més necessàries que la seua activitat al camp de la política.

Al marge també de les polèmiques locals i de les «fantasies autístiques de la cultureta», però també del paper de valencianòleg que s'exigeix a Catalunya a tot pensador d'origen valencià i de suposada adscripció nacionalista...

Com tots sabem, les relacions entre València i Catalunya han estat un tema central en el debat intel·lectual i polític d'aquest país. I aquest és un altre aspecte de la qüestió: a Catalunya es parla molt de l'anticatalanisme existent al País Valencià, del «blaverisme», de les insuficiències identitàries nacionals, etc. Però no sembla haver-hi gaire consciència del grau de prejudici i desconeixement des del quals sovint es contempla la realitat valenciana. El que vostè ha apuntat n'és un indicatiu. No és molt complicat: València manté una llarga història d'ambaixadors i representants a Barcelona. Aquests informen un cercle de l'elit político-intel·lectual interessat pel nostre cas. I allà, els segons reciten el que els diuen els d'ací. Uns quants vénen de tant en tant ací per repassar el tema *in situ* i tornen a parlar amb els nostres representants, i aquests els informen, per exemple, sobre els «pensadors valencianòlegs» als quals es pot exigir la representació del paper de «suposada adscripció nacionalista», com diu vostè.

Vostè va encunyar el concepte de fusterianisme nacional. No n'ha format part mai? No s'hi ha sentit còmode?

No m'hi sent molt a gust encunyant conceptes, ni recorde haver-ne inventat cap. De tota manera, l'expressió em sembla prou desafortunada.

Em consta que va mantenir una excel·lent relació personal amb Joan Fuster fins a darrera hora...

Sempre havia estat així, des dels meus inicis a la Universitat fins la darrera visita a sa casa, que vaig fer amb vostè, quan preparava les *Converses inacabades*. Dissortadament, pocs mesos després de la seua mort, es publicava *El País Valencia a l'Eix Mediterrani*, un dels meus darrers llibres. Va ser un migrat homenatge a la seua obra.

Tampoc no s'ha prodigat molt als mitjans de comunicació, a pesar que, al seu moment, va ser col·laborador habitual de mitjans com ara Madrid, Cuadernos para el diálogo, Triunfo, Serra d'Or...

Així i tot, tem haver-me prodigat massa en alguna que altra temporada. A canvi, no vaig aparèixer en tota la dècada dels 80.

Els seus silencis públics sempre han estat voluntaris?

Pense que els que no escriuen, parlen o han d'expressar-se públicament per ofici o necessitat, han de tenir la deferència de callar davant el públic quan no tenen res de nou a dir.

El seu llibre Madre España (1979) estudia el pensament nacionalista espanyol, amb atenció especial a la Generació del 98, des de bases socials, «la seua gènesi, les seues tendències intel·lectuals i la seua pràctica política —que arriba al feixisme— i les seues propostes de futur». Caldria reactualitzar-lo, tal com han anat les coses des de llavors?

Aparegué el 1979, com *Cuatro idiomas para un Estado*, escrit i publicat poc abans que es promulgés la Constitució. Seria absurd que tractés de reescriure'l ateses les circumstàncies d'aquell moment i a la vista del que s'ha escrit després. Però, si vostè vol que li diga «tal com han anat les coses des de llavors» amb les notícies d'última hora, les reflexions fetes en aquell llibre em semblen, dissortadament, d'una absoluta vigència i oportunitat. Aquell paper posava el dit en la nafra de qüestions no resoltes que continuen sent matèria pendent del temari polític espanyol: la formulació democràtica de l'estat o el marc jurídicopolític d'acord amb la diversitat nacional, per exemple.

No troba diferències «essencials» entre Claudio Sánchez Albornoz, Menéndez Pidal, Unamuno, Ortega y Gasset, Américo Castro, Maeztu, Salvador de Madariaga i companyia amb els actuals professionals de l'espanyolisme?

La relació entre autors tan diversos com els que vostè indica, la morfologia del nacionalisme espanyol dels seus fills directes, fins als besnéts que hi treien el nas durant la transició política, em va comportar molt de treball. En acabant, deixà d'interessar-me l'assumpte. Ni llegesc ni escolte aquests «professionals». Potser, entre altres raons de més pes, perquè la diferència «essencial» entre els antics «intel·lectuals» del 98 i els seus últims successors rau en el fet que els primers (Baroja, Azorín, Unamuno o Ortega) sabien escriure, mentre que els actuals «professionals de l'espanyolisme» m'avorreixen, tant si parlen com si escriuen. Mire: Blasco Ibáñez va portar Unamuno a la Plaça de Bous de València. El seu discurs va ser aclamat, amb grans ovacions i «visques» a la llengua immortal de Cervantes. Unamuno sabia escriure i parlar com li convenia: fou un perfecte energumen, que escrivia sobre l'«energumenisme» hispànic amb coneixement de causa. Però, tot un altre personatge, Ortega, fugia de les masses, com pertoca a un autèntic *dandy* de la filosofia, i escrivia en prosa elegant i acurada. El satisfieia ser escoltat en cercles escollits de senyores sobre l'amor: un assumpte entre home i dona —pensava ell— al marge de l'«ésser humà». En una ocasió, Ortega

s'explicava, dirigint-se a una de les senyores assistents: «Señora, yo no conozco a ese personaje que usted llama *ser humano*. Yo sólo conozco hombres y mujeres. Como tengo la suerte de que usted no sea un hombre, sino una mujer —por cierto espléndida— me comporto en consecuencia». El bon olfacte d'escriptor d'Enric Sòria, ja s'ensumava en Fuster una secreta atracció quan escrivia *Contra Unamuno y los demás*. No he llegit aquest llibre, però hi estic d'acord amb Sòria. Ningú seria capaç d'empassar-se aquesta mena de literatura si no fos per amor a l'art de la prosa o per forts instints d'autoodi.

Continua pensant que Espanya, com el País Valencià o els Països Catalans, són temes molt opinats, però poc estudiats?

El tema d'Espanya, el País Valencià o els Països Catalans admet opinions per a tots els gustos. Però l'estudi de la realitat social comporta una adequació i rigor en els mètodes de recerca que redueix l'espai disponible per a les opinions poc fonamentades a l'àmbit del que generosament anomenem «coneixement científic». Estem ja molt lluny de l'època en què es publicava la primera *Estructura econòmica del País Valencia* i potser ara és menys segur embarcar-se en discussions metafísiques.

Manuel Vázquez Montalbán escrivia el 1977 que la Generació del 98 podia «ser reivindicada igualment per les derivacions del feixisme i pels rebrots de l'acràcia intel·lectual»...¹³

Cosa que s'ha comprovat.

A propòsit de la publicació de Mare Espanya en català, vostè declarava que «observant la congruència de les seues imatges amb la realitat, provant els seus graus de validesa i el tipus de connexió que mantenen amb els problemes concrets...» podem concloure que, «a més d'ideològica, la seua visió [de la generació del 98] és també errònia»...

La visió del món de la generació del 98 és ideològica per definició (*Weltanschauung*, en Mannheim) i, en la mesura que està condicionada per les circumstàncies socials, la ideologia afecta tot ésser humà. No és un error ni deixa de ser-ho. Però Mannheim tracta de salvar un estrat social, relativament «aclassat», capaç de superar aquests condicionaments: els intel·lectuals. I això sí que és «error», de Mannheim, que contradiu la realitat. Precisament perquè la «intel·liguentsia» és la millor productora d'ideologies. La idea d'Espanya dels intel·lectuals del 98 va implicar un tipus d'ideologia ben coneguda. Els errors en què van incórrer ja els deuen haver vist els historiadors.

El mateix Vázquez Montalbán¹⁴ insistia que el diari El País, juntament amb la Guàrdia Civil, el PSOE, la Lliga Nacional de Futbol i «potser el gaspatxo a l'estiu», són el «cens de garanties de la unitat del nou estat espanyol democràtic»...

Parlar de la unitat d'Espanya potser no siga la mateixa cosa que parlar de la unitat o de la pluralitat d'un estat espanyol democràtic, ja que, per a ser democràtic, l'estat no hauria de necessitar la Guàrdia Civil, el PSOE, la lliga de futbol o el gaspatxo. Només comptar amb la voluntat dels ciutadans.

Vostè mateix ha assenyalat en alguna ocasió l'arrelament d'aquesta mentalitat essencialista entre l'assagisme nacional perifèric, inclòs el nostre...

Això prova que el perill rau de vegades, com deia Georg Simmel, a contagiar-nos de l'estil mental de l'adversari. Mentre que, al meu parer, les armes sempre les tria l'enemic.

Amb conceptes més moderns que aquells del 98, com el de «patriotisme constitucional» (Habermas) o «cívic» (Eduardo Haro Tecglen i Antonio Muñoz Molina, per exemple), no sé si hem avançat massa...

El «patriotisme constitucional» té sentit segons la Constiució que es defense. I la via cívica del patriotisme es decanta massa sovint per llançar fora del civisme i la civilització uns altres patriotes que advoquen precisament per la seua forma de constituir-se com a «societats civils». És a dir: com els vinga en gana. Però la qüestió podria ser decidida, si fóra possible, entre el mateix Habermas, i E. Haro i Muñoz Molina, no creu?

La ideologia del nacionalisme espanyol continua indemne davant de la globalització econòmica i cultural, de la construcció europea i de la revolució tecnològica i l'anomenada «societat de la informació»?

L'anomenat «nacionalisme espanyol» no ha deixat mai d'apropiar-se com a seus els valors «universals», des de la conquesta d'Amèrica a Ortega y Gasset, en perfecta harmonia amb les doctrines de l'Església catòlica universal, etc. Ara s'apunta en l'haver la globalització econòmica i cultural, la construcció europea, la revolució tecnològica, dins la qual mostra, en l'actual conjuntura, un indubtable protagonisme. I, enmig de tantes novetats, Espanya torna «ara» a reviuire «un altre» 98, enyorant les antigues colònies i els bons temps d'evangelització arreu del món. No oblidem que, entre els reconeguts beneficis materials que ha reportat el colonialisme a les potències imperialistes —com és la fortuna de posseir una llengua universal— hi ha, sobretot, l'orgull o —com deia Joseph Schumpeter— «l'honor de tenir colònies». Ara bé, davant la globalització econòmica i cultural, la construcció europea i la revolució tecnològica, amb la pèrdua de sobirania i poder de decisió dels estats, el nacionalisme espanyol no sols s'ha mantingut indemne sinó que s'ha radicalitzat. Amb la transterritorialitat i l'obertura a l'exterior, ha hagut de reparar i reforçar la cohesió interna i endurir, de portes endins, la recentralització de l'estat mitjançant un nou nacionalisme «cosmopolita i modern», estranyament oposat a la diversitat dels pobles i als valors del «pluralisme» com a base de la convivència democràtica.

Canviem de tema. Vostè ha dedicat també diversos estudis a descriure sociològicament la ciutat de València. El resultat va ser el llibre Sociologia de la ciutat de València.¹⁵ No sembla clar el seu model de ciutat ni quina és la seua funció dins del país...

Per poder començar, vull recordar, com a qüestió de principi, l'afirmació de Josep Pla en algun lloc del *Quadern gris*: «el drama de la literatura consisteix a opinar i no descriure». No deixava de ser una opinió. Però el drama, al meu entendre, esdevé tragèdia quan un

autor vol fer literatura de la realitat social sense evidenciar-la. La ciutat és un espai social que compromet maneres de viure, de pensar i de relacionar-se col·lectivament. I en el cas de la ciutat València em semblava prou remarcable el fet que no hagués estat explicada des de la perspectiva de la sociologia ni hagués pogut comptar amb els recursos indispensables per fer-ne possible l'estudi. En tot cas, vaig centrar-me en aquelles qüestions sobre les quals havia treballat com a director en l'exercici de la professió, amb la col·laboració dels meus col·legues de la Facultat d'Econòmiques, Damià Mollà i Andreu Tobarra, principalment, sempre sobre la base d'informacions obtingudes de consultes a la població. Les dades utilitzades al llibre *Sociologia de la ciutat de València* procedien d'estudis fins el moment inèdits, fets durant els anys 1984, 1985, 1993 (data de treball de camp). En total, podria cobrir prop d'una dècada de transformacions socials i plena significació política, fins que s'instal·len els governs del Partit Popular, al govern autonòmic i l'Ajuntament de la ciutat. *Sociologia de la ciutat de València* va estirar una línia de continuïtat amb *L'Eix Mediterrani*, centrat a l'últim capítol en la ciutat de València, segons se'ns mostrava a les dues primeres enquestes, fetes a l'empara de Ricard Pérez Casado. De tots els meus llibres, aquest ocupa un lloc a part, és l'únic llibre sobre el tema que volia veure publicat.

També ha publicat l'Informe sociològic sobre les comarques centrals valencianes.¹⁶ Quin és el paper d'aquestes comarques en la dinàmica general del país?

Aquest informe, de 1994, va ser un treball d'encàrrec, dins el projecte animat pel CEIC Alfons el Vell, de Gandia, sobre les característiques de l'espai central valencià que, en altres propostes de reorganització supracomarcal, agrupaven les comarques compreses en la regió 6: Alcoi-Gandia. El propòsit més ampli era articular el territori a manera de vegueries, en substitució de les demarcacions provincials establertes per Javier de Burgos. La professora Júlia Salom havia investigat la qüestió poc abans des del punt de vista econòmic. *L'Informe sociològic sobre les comarques centrals* suplementava l'operació. El llibre es va publicar amb comentaris inicials sobre els resultats de l'enquesta i una justificació explícita del projecte supracomarcal a càrrec del director de la institució, Nèstor Novell. L'informe, en ell mateix, no pot entendre's d'una altra manera que el d'un treball professional, net i simple.

Fa temps que va prometre una «Sociologia de les ciutats valencianes»: una investigació que ampliava l'estudi dedicat al cap i casal i l'Informe sobre les Comarques Centrals Valencianes...

Atesa la gravetat d'incomplir una promesa, li ho conte ràpid. Des de 1984 fins a 1994 vaig dirigir per a distintes institucions, adequant-ne el model inicialment dissenyat per a València, estudis sobre la situació social a les ciutats de Castelló, Alacant, Elx, Sagunt-Port de Sagunt, i Gandia, les quals, amb Xàtiva i Alcoi (i alguna altra), comprenen totes les ciutats de major rang del país. El 18 de juliol del 1998 —amb totes les tramitacions en regla— vaig empaquetar el material i vaig llegir la tesi doctoral —que es deia precisament *Sociologia de les ciutats valencianes*—, i vaig arreplegar l'acta d'«Excel·lent *cum laude*» per unanimitat.

Tornem a l'eix mediterrani? El concepte ha fet molta fortuna. El contingut del llibre també?

La idea central d'aquest llibre la vaig exposar al I Congrés de Sociologia de l'Estat Espanyol (Saragossa, 1981). Juntament amb la feina com a coordinador de l'àmbit de Sociologia de les Nacionalitats, hi presentava una ponència amb el títol «Els Països Catalans, un rept sociològic?». Es tractava d'un primer intent d'esbrinar allò que els debats sobre la identitat social del País Valencià als anys vuitanta podien haver passar per alt, un tema que tindrà més incidència política durant els noranta i fins al començament del segle XXI: el problema de «les imbricacions dels espais culturals amb l'economia, l'articulació del territori i del sistema de ciutats en la nova construcció europea». Aquest llibre remetia el lector, juntament amb els estudis existents al camp de l'economia, a les obres que, des del camp de la sociologia als anys setanta, començaven a introduir —amb retard— el «factor espacial» en l'anàlisi de l'estructura social d'Espanya i la dinàmica de les regions històriques, alhora que establien unes altres «agregacions» tipològiques que trenquen el marc d'interrelació que es produeix en determinants components territorials. Dins de l'àmbit de la sociologia acadèmica, hi havia *Within-Nation Differences and Comparisons: The Eight Spains* (1969), de Juan Linz i Amando de Miguel; els Informes Foessa del 1970 i següents; o *Dinàmica industrial de las regiones españolas* (1972), d'A. de Miguel-Juan Salcedo, amb pròleg de Romà Perpiñà, o, especialment, del primer d'aquests autors, *Recursos humanos, clases y regiones* (1977). Aquest mètode, inspirat en la Social Ecology americana es proposà establir comparacions a nivell internacional. Amando de Miguel va saber combinar aquestes dues perspectives: les «regions que existeixen» i les divisions —o espais *ad hoc*— traçades segons els objectius a cobrir. Que jo sàpiga, era el primer sociòleg liberal espanyol (aleshores, catedràtic a la Universitat de València) que va adoptar en algunes publicacions l'innombrable «agregat» de Països Catalans. L'assaig sobre el «tema país» i la discòrdia civil haurien conegut en la dècada dels vuitanta el millor moment de la nostra recent història si hem de jutjar pel volum de paper imprès i pel nombre d'interpretacions que es publicaven sobre el tema. Un cop publicat *El País Valencià a l'Eix Mediterrani* el 1992, i reeditat el 1993 amb pròleg de Vicent Ventura, l'escenari es va animar prou amb l'oferta d'una perspectiva integradora dels espais culturals, l'economia i el territori vistos, a diferents escales, des d'un temps i un país de camí a Europa.

Eix mediterrani, arc mediterrani, euroregió, corredor... No són eufemismes per no parlar dels Països Catalans?

Aquestes expressions podrien ser, en efecte, eufemismes. L'expressió Països Catalans s'entén a la primera, i no calen eufemismes. Pot tenir unes connotacions prepolítiques o polítiques, però sobretot per a aquells que en neguen l'existència.

Vostè ha dit, en aquest aspecte, que «Joan Fuster té ara més raó que quan escrivia»...

En 1992 hauria tingut més arguments per a constatar el caràcter de les relacions entre Catalunya i el País Valencià que no pas en 1962.

Vostè assegura en aquell llibre que la relació entre Catalunya i el País Valencià és «la història d'unes estructures econòmiques que ens aproximem i d'unes actuacions polítiques i culturals que han tendit a subratllar-ne les divergències». Això continua essent així? Per banda de qui?

En l'*Aproximació a la història del País Valencià*, Joan Reglà explicava que la història del darrer segle mostrava una contradicció entre uns elements culturals i històrics que aproximaven el País Valencià a Catalunya i uns interessos econòmics que els separaven. Sense cap cosa a objectar respecte a la seua tesi, al meu parer, segons la història més recent, podria entendre's fins a cert punt el contrari: la història d'unes estructures econòmiques que ens aproximem i d'unes actuacions polítiques i culturals que han tendit a subratllar-ne les divergències. Aquella «aproximació» de les dues economies venia subscripta pels nous treballs recents sobre el tema. L'intent de separació, per part de les actuacions polítiques de les «dues autonomies» a partir del 1970 són tan evidents que ja no cal comentar-los.

I què pintem, tots plegats, valencians i catalans, enmig de l'economia-món, la digitalització, el capitalisme monopolista i la postmodernitat? No estan aquelles reflexions fora de lloc i de temps?

Aquelles reflexions del *País Valencià a l'Eix Mediterrani* estaven, naturalment, en un lloc i en el seu temps. Per tant, no podem sostenir ara allò que podia ser vàlid fa un quart de segle. No es tractava d'una qüestió de dimensions i pes demogràfic (que el mapa d'Europa desmenteix) sinó de «qualitat» del país, si se'm permet l'expressió, i de la seua capacitat per assumir les innovacions tecnològiques, relacionada amb el «factor singularitat». L'homogeneïtzació de la informació i la cultura, resultant de les tecnologies de comunicació i els mitjans de masses, l'insòlit nivell de compactació de poder i, sobretot, el grau d'eficiència quant als mitjans i mètodes de control social, sovint aplicats en forma burocràtica per les grans institucions, són al nucli mateix de l'anomenada globalització. En aquest panorama, sembla urgent desxifrar els enigmes de la «geopolítica», serventa de la Globalització, i endinsar-nos en «la ciència de la geografia» —ni que siga perquè n'hem de ser víctimes. Una disciplina que promet molts coneixements útils per al nostre futur, ja que, pel que fa al nostre present, també en sabem molt poc.

I vostè, com es troba? Jo el veig en forma...

Si m'hagués vist fa 50 anys ...

Jo el veig molt resistent, en aquesta entrevista. Que siga per molts anys i agràïts, senyor Ninyoles.

Moltes gràcies i salut, senyor Mollà. □

Toni Mollà és sociòleg i periodista. Ha compaginat el treball a la RTVV (1989-2013) amb la docència a la Universitat de València. És autor d'obres com *La utopia necessària* (1994), *Llengües globals, llengües locals* (2002), *Manual de sociolingüística* (2006), *Quina política lingüística* (2007), entre altres. És autor així mateix de les *Converses inacabades amb Joan Fuster* (1992, reproduïdes a *L'Espill* 45).

1. Per a una caracterització del «grup dels Jesuïtes», vegeu R.-L. Ninyoles, *Idioma i prejudici* (1972), i també T. Mollà, *La utopia necessària* (Bromera, 1994) i «Un senyor sociòleg», entrevista de T. Mollà, *El Temps* (febrer, 1986). Finalment, T. Mollà, *Converses inacabades amb Joan Fuster* (Tàndem, 1992).
2. R.-L. Ninyoles (coord.), *Estructura social al País Valencià*, Diputació de València, 1982.
3. R.-L. Ninyoles (ed.), *La societat valenciana: estructura social i institucional*, Bromera, 2000.
4. Per a una caracterització de la sociologia valenciana, cal recórrer, precisament, a un estudi seu intitulat «Una perspectiva de la sociologia valenciana» (1982), publicat com a introducció a l'*Estructura social al País Valencià*.
5. R.-L. Ninyoles (ed.), *L'opinió pública: teories i ideologies*, Barcelona, Ed. Dalmau, 1968.
6. R.-L. Ninyoles, *Conflicte lingüístic valencià*, València, Ed. Tres i Quatre, 1969.
7. R.-L. Ninyoles, *Idioma i prejudici*, Palma de Mallorca, Moll, 1971.
8. T. Mollà, «Un senyor sociòleg» (entrevista), 1986.
9. Salvador Giner, «El descobriment sociològic de Catalunya», en «Estructura social de Catalunya», *Papers. Revista de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona*, núm. 12 (pp. 17-26). Citat per Ninyoles en «Una perspectiva de la sociologia valenciana».
10. R.-L. Ninyoles, «Una perspectiva de la sociologia valenciana», 1982.
11. R.-L. Ninyoles, *Estructura social i política lingüística*, València, Fernando Torres, 1975. L'edició italiana: Roma, Armando (1980). N'hi ha una versió en català a l'editorial Bromera (1990) i una altra gallega a Ed. Indo, Vigo (1991).
12. R.-L. Ninyoles, *Cuatro idiomas para un estado*, Madrid, Cambio 16, 1977.
13. M. Vázquez Montalbán, «La perversa sentimentalidad de Pío Baroja», en *El escriba sentado*, Barcelona, Crítica, 1997.
14. M. Vázquez Montalbán, «Las tribus mediáticas», en *Un polaco en la corte del Rey Juan Carlos*, Madrid, Alfaguara, 1996.
15. R.-L. Ninyoles, *Sociologia de la ciutat de València*, Alzira, Germania, 1995.
16. R.-L. Ninyoles, *Informe sociològic sobre les Comarques Centrals Valencianes*, Gandia, CEIC Alfons el Vell.

CARÀCTERS 68 ESTIU 2014

Entrevista a Gonçal López-Pampló, per Carles Fenollosa.

Articles d'Esperança Camps, Laia Noguera, Vicent Berenguer, Oriol Izquierdo, Tobies Grimaltos...

Núria Cadenes: «Terrible humanitat» (sobre *Ànima*, de Wajdi Mouwad).

Alba Cayón: «L'èpica dels escarabats» (sobre *Les escopinades dels escarabats*, d'Andreu Martín).

Jordi Llavina: «Joan Vinyoli o el viure poèticament».

Salvador Ortells: «Cicatris que perduren» (sobre *Els mots, i no [buit]*, de Juli Capilla).

Damià Pons: «Reflexions per a navegants nacionalment incerts» (sobre *La condició valenciana*, de Joan F. Mira).

Paula Juanpere: «Destorbar l'univers» (sobre *Dins el camp d'herba*, de Ramon Ramon).

Ivan Gisbert López: «Àfrica, de Joan Manuel Matoses: l'invent del científic».

Informació i subscripcions

PUV

C/ Arts Gràfiques, 13 46010 València Tel.: 96 386 41 15 - Fax: 96 386 40 67 caracters@uv.es

PÀGINES CENTRALS DEDICADES A MONTSERRAT ABELLÓ